

A pszichológusi tanulmányok alatt megismert legalapvetőbb kísérletek, kutatások szakmai szempontból a pszichológia történetének meghatározó vizsgálatainak voltak, napjainkban már nem lehetne őket elvégezni.

Napjainkban már komoly szabályok rögzítik a pszichológiai kísérletek elvégzésének szakmai és etikai feltételeit, a titoktartástól kezdve a felek beleegyezésén, vagy az emberi méltóság tiszteletén át a szigorú szakszerűségi követelményekig. Ám még pár évtizede is kevesebb figyelmet fordítottak az ilyen jellegű kutatások szabályozására. Ezért olyan kísérleteket is el tudtak végezni, amelyekre a mai keretek között már nem lenne lehetőség. Az alábbi vizsgálatokat olvasva nem is kérdéses, szakmailag miért nem tartjuk ezeket teljes mértékben etikusnak.

A „kis Albert” kísérlet: félelmet nevelni egy csecsemőbe

[John B. Watson](#) amerikai pszichológus a kondicionált (feltételes) érzelmi válasz elméletét vizsgálva több olyan kísérletet is végzett, amelynek során feltétlen és feltételes ingerek együttes használatával azonos válaszreakció kiváltása volt a cél. Az ilyen jellegű kondicionálás eredményeként a vizsgált személy vagy állat (gondoljunk csak [Pavlov](#) kutyájára) válaszreakciót produkál egy számára korábban semleges ingerre.

1920-ban Watson a klasszikus kondicionálást egy 9 hónapos kisfiún, a [kis Alberten](#) tesztelte. A csecsemő a vizsgálat kezdetén láthatóan szerette az állatokat, a legjobban egy fehér patkányt. Watson a kísérlet során a fehér patkány jelenlétében hangos zajt csapott (kalapáccsal ütött egy fémlémezt a kicsi háta mögött), amitől a gyermekben rövid idő alatt [félelem](#) alakult ki, elsősorban a patkánnyal, de más szőrös állatokkal szemben is. A kísérlet a mai szabályok szerint azért különösen etikátlan, mert ez a fobia a gyermeket rövid élete végéig elkísérte. (Albert hatéves korában a kísérlettől teljesen független betegségben meghalt, így sosem derült ki, hogy a kondicionált félelem felnőtt korában is megmaradt volna, vagy sem.)

A Milgram-kísérlet: meddig engedelmessékedünk?

A [Milgram-kísérlet](#) az emberek engedelmségét és a hatalom utasításainak elfogadását vizsgáló kutatás volt. A vizsgálatot párokban végezték, akik közül a szenvedő fél mindig beépített ember volt.

A résztvevőknek vezetői utasításra helytelen válasz esetén egyre erősebb áramütéssel kellett büntetniük a beépített embert. Az áramütés nem volt valódi, de az alanyok ezt nem tudták. A beépített (megbüntetett) ember fájdalmat színlelt, és egy idő után sírva könyörgött, hogy hagyják abba a kísérletet.

A vezető azonban mindig folytatásra utasította a résztvevőket, akiknek a kétharmada végrehajtotta a legerősebb (a valóságban halálos) áramütést is. A valós eredmények felfedése a résztvevőket annyira megviselheti, hogy a hasonló módszerek ma már fennakadnának az etikai rostán.

Szörnykísérlet: dadogóssá teszi-e a gyereket a szülői szigor?

A kísérletet 1939-ben [Wendell Johnson](#) és csapata végezte az Iowa Egyetemen. A

vizsgálat célja a dadogás okainak feltárása volt. Johnson, aki gyerekkorában maga is dadogott, és nemcsak pszichológus, hanem logopédus is volt, úgy vélte, hogy „a dadogás nem a gyermek szájában, hanem a szülők fülében keletkezik”. Elmélete szerint a dadogó gyermekek szülei dominánsak és perfekcionistaik, és a dadogás úgy jön létre, hogy a szülők felnagyítják a gyermek beszédhibáit.

Ha a szülő reakciója negatív a gyerek által elkövetett hibákra, a gyermek elveszíti magabiztosságát, és szorongani kezd. Johnson szerint ennek a bizonytalanságnak a következménye a dadogás.

Johnson az elmélete igazolására 22 árva kisgyereket vont be egy vizsgálatba. A gyerekek egyik fele csupa pozitív visszajelzést kapott a beszédével kapcsolatban, míg a másik felét leszidták, ha hibát vétett, és ha egy szót többször ismételt, azzal vádolták, hogy dadog, valamint soha nem kapott dicséretet.

Bár a kísérlet végére senki nem vált dadogóvá, azoknál, akik folyamatosan negatív megerősítést kaptak, kialakultak egész életüket végigkísérő önértékelési problémák, valamint bizonyos beszédhibák – ezért a vizsgálatot szokás szörnykísérletnek ([monster study](#)) is nevezni.

Egy "klasszikus" kísérlet: a kék vagy a barna szeműek a magasabb rendűek?

[Jane Elliott](#) nem volt pszichológus, kísérlete mégis a pszichológiatörténet egyik leghíresebb vizsgálata lett. Az 1968-ban végzett kísérletet egy nappal az után végezte, hogy Martin Luther Kinget lelőtték. Az általános iskolai tanár Elliott kísérletének célja az volt, hogy tanítványai testközelből tapasztalják meg a rasszizmust.

A tanárnő egy reggel a gyerekeknek azt mondta, hogy egy tudományos feltevés szerint [a kék szeműek felsőbbrendűek, és a barna szeműek butábbak](#). A gyerekek viselkedése azonnal megváltozott: a kék szeműek elutasítók lettek a barna szeműekkel szemben, és egy idő után kegyetlenkedni is kezdtek velük. Az ellentétet tovább fokozta, hogy a kísérletben a barna szeműeknek megkülönböztető gallért kellett viselniük, és nem játszhattak az udvaron kék szemű társaikkal.

Egy nappal később a tanítónő azt mondta, hogy tévedett, és pont fordítva van: valójában a barna szeműek a felsőbbrendűek. A barna szeműek bosszút álltak előző napi sérelmeiken. A tanítónő beszámolója szerint még a legokosabb és az osztálytársaikkal leginkább együttműködő diákok is néhány órán belül kegyetlenné váltak társaikkal szemben, és elutasítóak lettek addigi barátaikkal. A kísérlet végén a tanítónő elárulta a gyerekeknek, hogy a kísérlet célja az volt, hogy megtapasztalhassák magukban az előítéletek kialakulását.

Elliott a kísérletet 1969-ben és 1970-ben is megismételte, ma már azonban nem kapna rá engedélyt: egyrészt a megtévesztő információk miatt, másrészt hiányzott a gyerekek-szülők hozzájárulása. Azok közül, akiknek volt lehetőségük részt venni az eredeti kísérletekben, sokan a mai napig úgy vélik, hogy az életük meghatározó eredménye volt.

A stanfordi börtönvizsgálat – szadistává válni néhány nap alatt

1971-ben a Stanford Egyetemről [Philip Zimbardo](#) végezte a [kísérletet](#), amelynek célja

a társas hatás és a szerepek fontosságának vizsgálata volt.

Zimbardo és csapata 24, fizikailag és pszichésen egészséges egyetemista fiút választott ki a kísérlethez. A résztvevők vállalták, hogy egy, a börtönéletet vizsgáló pszichológiai kísérletben vesznek részt, amely naponta 15 dollár keresetet biztosít számukra.

A fiúk felét véletlenszerűen rabnak, másik felét pedig börtönőrnek nevezték ki. A kísérletet az egyetem pszichológiai tanszékének épületében, az alagsorban végezték, ahol a kutatócsoport egy rögtönzött börtönt hozott létre. A kísérletet eredetileg többhetesre tervezték, és hogy minél valóságosabb legyen az élmény, a résztvevőket például kamu elfogatóparanccsal vitték otthonukból a börtönbe.

Miután a rabok felvilágosítást kaptak a börtönületről, tetűirtást végeztek rajtuk, majd rabruhába kellett bújniuk. Az őnök szintén kaptak eligazítást: minden pillanatban az ő kezükben kell, hogy legyen az irányítás, ám a kontrolláláshoz tilos fizikai erőszakot bevetniük.

Az első nap incidens nélkül telt, a második nap azonban a rabok fellázadtak, elbarikádozták magukat a cellájukban, valamint ignorálták az őroket. Ez a magatartás meglepte és sokkolta az őroket, és válaszul pszichikai erőszakhoz folyamodtak. A rabokat jó és rossz elítéltekre osztották, és válogatott büntetéseket találtak ki számukra: például fekvőtámaszokat kellett nyomniuk, magánzárkába csukták őket, illetve nyilvánosan megalázták a lázadókat.

Csupán néhány nap kellett hozzá, hogy az őnök szadistákká váljanak, az elítéltek pedig depresszióba zuhantak, valamint az extrém stressz jeleit mutatták. Két rab ki is szállt a kísérletből. Az eredetileg legalább kéthetesre tervezett kísérletet végül az ötödik napon leállították. A résztvevők közül van, aki később a kísérlet hatására börtönpszichológus lett.

//forrás: www.origo.hu/